RUBRiCA DE INFORMATZIONE SUBRA SE IS ZONAS ÙMIDAS INSERTADAS IN SU REGISTRU RAMSAR IN SARDIGNA.” (furriada in campidanesu de daniela masia)

Sa cunventzione de Ramsar est unu tratadu interguvernativu chi s'òcupat de sa cunservatzione e gestione de ecosistemas natuali, in particulare de sa zonas ùmidas de importu internatzionale, nde faghent parte 171 paisos de totu su mundu, pro unu totale de 2.412 giassos, chi cumprendent una superfìtzie totale de in prus de 254 milliones de ètaros. S'Itàlia est presente cun 56 giassos, de cales 8 in Sardigna e cumprendent: s'istàniu de Casteddu, sa peschiera de Corru S'ittiri, cun salina e zona de mare antale faghende parte de s'istàniu de San Giuanne e Marceddì, s'istàniu de Pauli Maiori in su territòriu de Pramas e Santa Justa, s'istàniu de Crabas, s'istàniu de Mistras fintzas issu in su territòriu de Crabas, s'òasi de Salas est Porcus in su comunu de Sant'Eru, s'òasi S'Ena Arrubia in su comunu de Arbaree e s'istàniu de Molentargius in is terriori de Casteddu e Cuartu Sant'Aleni.

In antis de faeddare in manera ispetzìficas de custas zonas importantes meda naturales contamus unu pagu de istòria.

Torramus in dae segus a s'annu 1971, de pretzisu a su 2 Freàrgiu, nos agatamus a Ramsar, in Iràn e unu grupu de Guvernos, istitutziones sientìficas e vàrias organizatziones internatzionales istant pro firmare un'importante cunventzione, narada "Cunventzione subra de is zonas ùmidas de importu internatzionale"

Su perìodu istòricu de riferimentu est particulare, s'iscàmbiu de informatziones e connoschimentos non fiat favorida, duncas èssere a s'internu de custa cunventzione fiat sinònima de oportunidade pro imparare de is àteros e influentzare is polìticas ambientales chi riguardant is zonas ùmidas. Duncas a traessu de is detzisiones de sa cunventzione bisongiaiat chircare de furriare sa tendèntzia a sa destruidura e cambiamentu de custas zonas particulares, meta de semper de migratziones e vida de is pugiones acuàticos, in base a is istajones e clima a segunda su logu e su territòriu. Is is zonas ùmidas sunt tra is ambientes is prus produtivos a su mundu. Cunservant sa diversidade biològica e frunint s'abba e sa produtividade primària de cale medas genias de fundos e animales dipendent pro sa subravivèntzia issoro. Is zonas ùmidas acasàgiant numerosas sispecias a s’un prusu pugiones, mammìferos, rètiles, anfibios, pisches e invertebrados. Is zonas ùmidas sunt fintzas importantes depòsitos de materiale vegetale genèticu.

In su tempus sa cussèntzia colletiva at fatu crèschere is tratados internatzionales a amparu de sa natura e sa cunventzione at allargadu is obietivos suos, cun semper prus importu pro sa cunservatzione e s'impreu sustenìbile de sa zonas ùmidas.

In su 1997 est istituida sa die mundiale de is zonas ùmidas pro crèschere s'abbistesa subra de su valore de is zonas ùmidas pro s'umanidade e su praneta.

Sa nòmina de giassos de importu internatzionale segundu sa Cunventzione rapresentat un'oportunidade pro unu Paisu de fàghere connòschere is zonas ùmidas pròpias e is polìticas pròpias de gestione a livellu internatzionale, Paisos meda in bia de isvilupu sunt in prus resèssidos a atirare investimentos pro sa cunservatzione e s'isvilupu de zonas Ramsar a banda de agèntzias de cooperatzione internatzionale.

Is Partes de sa Cunventzione sunt mutidos a bator aficos printzipales:

1. Lista de is giassos: is Partes devent:

• designare a su mancu unu giassu pro s'inclusione in sa "lista de is zonas ùmidas de importu internatzionale",

• promòvere sa cunservatzione sua e, cando possìbile, s'impreu prudente. Is critèrios de seletzione pro s'inclusione de giassos in sa lista de Ramsar sunt basados subra paràmetros ecològicos, botànicos, zoològicos, limnologici e/o idrològicos. Sa Cunferèntzia de is Partes at adotadu de is critèrios ispetzìficos pro sa seletzione de is giassos.

2. Impreu prudente: is Partes de sa Cunventzione tenent s'òbrigu de:

• inclùdere atziones ispetzìficas pro sa cunservatzione de is zonas ùmidas in s'isvilupu de is pranos de impreu de sa terra,

• formulare e realizare is pranos pro promòvere s'impreu prudente de is zonas ùmidas in is territòrios issoro. Si devet notare chi sa Cunventzione matessi declarat chi wise use (inoghe bortadu comente a impreu prudente) si cheret interpretadu comente a sinònimu de impreu sustenìbile.

3. Riservas e formatzione. Is Partes s'impinnant a:

• istituire riservas naturales in zonas ùmidas (chi siant o no aiat inclùdidu in sa lista de Ramsar),

• promòvere faina de formatzione ispetzìfica in campos de chirca, gestione e bardiamentu inerentes a is zonas ùmidas.

4. Cooperatzione internatzionale. Is Partes s'impinnant a:

• si consultare cun àteras Partes subra de problemas inerentes a sa missa in òpera de sa Cunventzione, ispetzialmente in contu de is zonas ùmidas transfrontaleras, sistemas acuìferos aia cumpartzidu, mesches comunos.

Cun su de colare de su tempus, sa Cunferèntzia de is Partes at produìdu de is lìnias ghia pro ognunu de is puntos inoghe subra inditadas chi sunt istadas publicadas in sa sèrie de is Manuales Ramsar.

Pro cantu pertocat s'Itàlia is zonas ùmidas cumprendent «is paules e is fossas, is torbas opuru is batzinos, naturales o artifitziales, permanentes o temporàneos, cun abba stagnante o currente, durche, salmastra, o salida, in cue aiat cumpresu las aiat istèrridu de abba marina sa cale profundidade, durante sa bassa marea, non superat is ses metros».

S'elencu de custos giassos naturales est istadu stilato de su Ministèriu de s'Ambiente chi los at cunsiderados comente benes paisagìsticos e duncas àreas tuteladas dae sa lege (de s'art. 142 de s'ex lege Galasso) e tràmite sa cunventzione de Ramsar nde sustentat is printzìpios de s'isvilupu sustenìbile e sa cunservatzione de is biodiversidades.

In Sardigna custas àreas ùmidas sunt ambientes in bilico intre terra e mare, racchiuse de dunas o separadas dae su mare de depòsitos litorales e podent èssere favoridos dae unu chirru de currentes e de su movimentu ondoso de su mare e de s'àteru de sa presèntzia de rios chi giughent fundos. Podent èssere istagnos, si b'at un'iscàmbiu cun su mare solu in casos raros in manera estrema o lagunas, chi sunt semper collegadas a su mare abertu, fintzas a traessu de isbocos suterràneos. Sa particularidade est chi is abbas non sunt nè durches nè salidas, ma salmastras, dèvida a su "contributu" de abba durche de is rios e sopratutto de is abbas. In istiu, siat pro s'evaporatzione siat pro s'iscassu aflussu de abbas durches, no est difìtzile chi si creent zonas de su totu asciutas.

Istàniu de Casteddu

Sa prima zona ùmida Ramsar de sa Sardigna de cale bi cherimus faeddare est s'istàniu de Casteddu, chi est mutidu fintzas istàniu de Santa Gilla, est una de is prus importantes àreas de totu Europa, tenende contu de s'estensione sua e sa rilevàntzia de sa biodiversidade presentes, e est intrada a sa lista in manera ufitziale in su 1976. Est mutidu istàniu ma est in manera efetiva una laguna, custu poichè su nùmene derivat de su fatu chi in sa variante campidanesa de sa limba sarda no esistiat

una paràula pro "laguna" e s'espressione "stani" s'impreaiat tando pro mutire in manera genèrica meda cale si siat àrea ùmida chi no esseret una paule (pauli).

S'agatat meda a curtzu a Casteddu, de pretzisu in su tretu initziale de sa costa Ovest de su Golfu de Casteddu, is làcanas suas sunt mudados in manera radicale a sa fine de su de binti sèculos, pro bia de is òperas de bonìfica fatas durante s'urbanizatzione de is àreas lacanàrgias e pro s'espansione de fainas agrìculas, industriales e cummertziales. Bastas pessare chi in is primos annos de su 1900 s'estensione de sa laguna fiat de unos 40 km2, mentras como est de pagu a su de suta de is 13km2.

Sa laguna podet èssere distinta in chimbe àreas printzipales:

- Sa laguna de Santa Gilla a est
- Sa Zona de is foghes a nord, in su cale versant su Flumini Mannu e su Cixerri
- Sa Zona de is Salinas, in sa zona tzentrale finas a su puntu meridionale de s'istàniu. Est formada dae is salinas e de is bartzas de evaporatzione
- S'Istàniu de Cabuderra. Est su tretu prus meridionale e otzidentale alimentadu dae su conu de depòsitu de is materiales erosi de su Rio Santa Lughia, chi toddet is abbas de su chi bessat orientale de is Montes de su Surcis.
- Ischit Illetta, unu tretu de terraferma chi apartenet in orìgine a s'ìsula de San Simone, chi de sighida est istada collegada a su lembo costerinu e a sa localidade de Macchiareddu.

Is funda·los sunt bassos in manera mèdia, sa màssima profundidade rilevada in unos cantos puntos est de 2,5 metros, nointames a càusa de s'interventu de s'òmine, comente a naradu in manera pretzedente, b'at istadu un'importante depòsitu de materiales, chi at causadu s'artziada de su funda·las. Sa salinità est diferente in base a su puntu de rilevada, prus arta in is zonas in cales bi sunt tràidos prus abertos e collegados cun su mare, prus pagu marcada in curtzesa de is foghes de immissione de s'abba durche e elevada meda in s'oru de is salinas.

Sa vegetatzione chi potzamus agatare a s'internu de sa laguna no est importante meda, costituida sopratutto de erbas malas est però vitale pro mantènnere diversas genias chi soggiornano in custos logos, in cantu elementu printzipale nutritivu de medas pugiones e habitat perfetu pro sa nidificatzione.

Sa fàuna imbetzes, est s'elementu prus importante de sa zona, s'istàniu de Santa Gilla est difatis, paris cun cuddu acanta de Molentargius, una de is prus importantes istatziones de pàsida de totu Europa de sa Gente arrùbia rosa, chi agatat a s'internu de s'istàniu is piticos crostàtzeos chi sunt elementu printzipale de sa dieta sua, chi sunt fintzas su motivu chi cunferit a sa pinninnia su caraterìsticu colore. Si contant a s'internu de s'àrea in prus de 6000 còpias nidificanti. Sunt presentes numerosas mesches, intre cales Cormorani, Astores de paule, Rondoni, Aironi, Gabbiani, vàrios tipos de passeriformi, Civette. Sunt presentes unos cantos mammìferos ma non faghent parte integrante de s'*habitat* de s'istàniu, si podent gasi bìdere madronas, cunìllios, eritzos, margianes donnamuru e unos cantos anfìbios comente a rane, sa raganella sarda, testuggini, tzilighertas e bisce.

S'istàniu de Santa Gilla est un'ecosistema artamente degradadu e in manera sèria minetzadu dae diversos fatores:

1.S'avantzamentu de is insediamentos produtivos e de is infrastruturas at sutràidu ispàtzios vitales a sa comunidade de is genias de s'istàniu, oramai reduidu a belle su bator unu de sa superfìtzie originària.

2.Sa realizatzione de òperas de infrastrutura (viabilidade, bonìfica, insediamentos) at alteradu su naturale ricàmbiu tra su mare e s'istàniu e su sistema de is currentes provochende alteratziones de sa salinità e de sa profundidade de is abbas.

3.Su bessamentu de iscarrigamentos industriales e tziviles a traessu de is immissari de s'istàniu at alteradu sa calidade de is abbas a disacatu de sa fàuna ittica, chi est andada a bellu impoverende·si in su tempus.

4.S'avifauna est semper prus istorbada dae s'esageradu gradu de penetratzione antròpica (chi est sa trasformatzione de un'àrea naturale pro curpa de su gènere umanu).

5.Sa cumpositzione flora at subidu unu depauperamento in su nùmeru de mesches e un'alteratzione de sa cumpositzione a càusa de is variatziones de is cunditziones microambientali e de sa naturalizatzione de mesches esòticas prusaprestu invadentes e cumpetitivas in is cunfrontos de cuddas autòctonas.

S'istòria de s'istàniu est istada longu tempus assotziada a sa pescosità de is abbas suas e a sa particulare positzione chi lu rendiant dèchidu comente a portu pro is iscàmbios cummertziales. S'ipotizat chi s'istàniu esseret giai frecuentadu in s'edade de su brunzu, cun acatamentos de repertos

de s'època de is fenìtzios chi faghent cumprèndere comente a su logu esseret impreadu pro faina de cummèrtziu e pisca.

Laguna de Corru de Ittiri

Sa laguna de Corru de Ittiri est sa segunda zona Ramsar de cale bi cherimus faeddare in sa trasmissione nostra, s'agatat in sa parte meridionale de su Golfu de Aristanis e cumprendet a su suo internu is istagnos de Paùli Pirastu, Marceddì, San Giuanne e Santa Maria tenet un'estensione de belle 57km2 e torrat a rùere in is comunos de Arbaree, Terrarba, Àrbus e Gùspini, est intrada a sa cunventzione in su 1979. A fùrriu a sa laguna agatamus arenàrgios cun materiale giutu dae su bentu in prus de 10.000 annos a oe, àteros de alluviones acontèssidas in manera pretzedente e partes argillose dèvidas a su robustu traballu de bonìfica cumintzadu partinde dae su 1918.

Sa parte de su litorale chi serrat sa laguna s'est formada, cun su tempus, de sa derivat de restos chi sunt istados postos in su mare de su riu Tirsu e aia ispèrdidu de sa currente in totu su golfu de Aristanis. Sa realizatzione de su portu industriale nou at cambiadu in manera notèvole su règimene de is currentes e fintzas su Tirsu, pro bia de numerosas òperas realizadas, annanghet prus pagu materiales. Torra s'interventu de s'òmine est determinante in sa muda de un'ambiente. Ma non est petzi su riu sardu printzipale a contribuire, arribbant fintzas abbas dae sa bonìfica de sa pranura de Arbaree e possedit un'òtimu ricàmbiu de abba marina pro bia de duas comunicatziones diretas cun su mare.

S'àrea tenet unu notèvole interessu naturalìsticu poichè sunt presentes diversos tipos de habitat chi acasàgiant fàuna e flora significativas meda.

Su gradu de salinità de sa laguna andat in su prus artu a nord (ue est collegada deretu cun su mare) a su prus bassu in sa parte meridionale (ue est majore s'aportu de abba durche).

A s'internu s'agatat una vegetatzione prevalentemente de tipu palustre, faghent a agatare Ruppia Maritima e Cymodocea nodosa e algas siat birdes (comunas meda), chi sa Feofita, un'alga bruna chi faghet a agatare petzi in custa zona. Sa majore genia presente est comente si siat cudda de is Diatomee. A s'esternu imbetzes b'at una neta distintzione intre sa riba orientale in cale b'at esemplares de Tamerice, Salicornia, Lentischio e de reghente un'isvilupu de Spartina Juncea, nòdida fintzas comente a ispartzidu de is dunas, originària de is Amèricas e sa parte prus arenosa, ue agatemus su lìgiu bellu meda stellato, sa Silene Sericea e àteros fundos tìpicos de custu tipu de

terrinos. A s'internu de sa penìsula de Corru Mannu est presente fintzas una pinneta manna a beru cun sottobosco a mantza mediterrànea.

Pro cantu pertocat sa fàuna sunt presentes numerosas mesches de pugiones, cumpresa fatzilmente meda faghende una passigiada in su percursu predispostu de pòdere bìdere: cormorani, aironi biancos e rujos, gentes arrùbias, astores, su cadderi de italia, piro piro e gabbiani. Cun unu pagu de fortuna e de is binòculos faghet a sighire fintzas su tragitto de custos pugiones migratòrios chi s'iscòstiant finas a s'istàniu de S'Ena Arrubia, de cale amus a faeddare sucessivamente.

S'agatant fintzas raganelle e rane, testuggini e tzilighertas de su campu.

Is arriscos printzipales pro sa zona sunt rapresentados dae s'istorbu de s'òmine e s'impreu de is abbas pro s'irrigatzione e s'iscarrigamentu de agentes chìmicos (che a esèmpiu is fertilitzantes) chi sunt impreados in sa laurera e càusant grave incuinamentu.

Istàniu de Pauli Maiori

S'istàniu de Pauli Maiori est sa de tres zonas ùmidas de cale bos cherimus faeddare, situada in is comunos de Pramas e Santa Justa, in sa Sardigna otzidentale est intrada a fàghere parte de sa cunventzione Ramsar in su 1979. Est un'ambiente de tipu stagnale is cales abbas tenent unu livellu de salinità bassu meda mescamente a càusa de sa distàntzia de su mare, s'estensione est de pagu superiore a is 8 km2 e una sèrie de piticos batzinos segundàrios mutidos “paùli”. Comùnicat cun su mare a traessu de unu canale fossadu in su portu industriale de Aristanis e a traessu de su canale de Pesària, chi versat in curtzesa de su foghe de su Riu Tirsu. Apartenet fintzas custu a su demàniu de sa Regione Sardigna, chi nde cuntzedet s'isfrutamentu pro sa pisca professionale, a su suo internu agatant ispàtziu diversas risursas ittiche, diversas genias de muggini, orate, spigole, ambiddas, càvuros e vongole. Sa produtzione de s'istàniu est semper istada prusaprestu generosa, ma a dolu mannu in custos ùrtimos annos custa est diminuida.

Sa vegetatzione est costituida mescamente de erbas fitas meda, cannedos chi s'ammànniant pro longos tretos (eredades custa de su perìodu paulesu), vegetatzione ripariale de àteru tipu tìpica de is zonas cun abba e frores sìmiles a is pervinche denumenados "Bincat sardoa" chi s'agatant petzi in sa regione nostras, custas ùrtimas agatant ispàtziu in sa zona semiarida de s'istàniu.

Pro cantu pertocat sa fàuna presente est puntu de nidificatzione pro pugiones de s'artu valore zoogeografico internatzionale, sa presèntzia de cannedos e endemismos tìpicos de su tirrenu e de su mediterràneu favorit sa presèntzia de custas genias, tengiamus prus de 1.000 esemplares partzidos in 35 mesches, intre is prus rapresentativas e importantes agatamus tando su puddu sultanu, s'airone stellato, sa gente arrùbia rosa e s'airone ruju.

Istàniu de Crabas

S'istàniu de Crabas tenet un'estensione de unos 35 km2, s'agatat a pagos passos de su golfu de Aristanis e est in s'internu de sa penìsula de su Sinnis, torrat in is territòrios de Crabas e Arriora. Est s'ambiente lagunare prus estesto de sa parte tzentru-otzidentale de s'ìsula e unu de is prus grandu istagnos de totu Europa. Est una zona de s'artu interessu culturale ca rica a su suo internu e in is bighinàntzias de vàrias testimonias preistòricas e istòricas, comente a su situ archeològicu de Tharros e is gigantes de Mont'e Prama, de is istàtuas dae pedra de dimensiones notèvoles, chi torrant a artziare a belle 3.000 annos a oe.

Inclùdida fintzas issa in su 1979 in sa cunventzione de Ramsar est formada dae duas zonas bene distintas, sa laguna e unu sistema de stagnetti temporàneu, chi faghet a distìnghere belle in manera marcada a segunda de s'istajone. Si pessat chi sa zona siat originada dae su mare de su perìodu de su miocene chi coberiat sa penìsula de su Sinnis e sucessivamente si siat riempito cun s'aportu de s'abba piovana.

Oe tenet caraterìsticas tìpicas de sa zona biogeografica mediterrànea, sa salinità tìpica de is lagunas e unu collegamentu longu 4km deretu de su mare chi est istadu realizadu articialmente, una profundidade a su suo internu chi vària de is 40 cm a is 3m.

Si tenent testimonias de comente a custa zona siat istada dae semper fonte de sustentu pro is populatziones, siat in su puntu de bista econòmicu, siat in cuddu nutritzionale. Ancora oe est isfrutadu pro sa pisca, irrigatzione, ma fintzas pro escursiones, birdwatching e fines educativas.

In su 2010 b'at istada unu forte apretu dèvidu a unu fundu acuàticu originàriu de s'Amatzonia, su Giacinto de abba. Custa, importada pro fines de giardinaggio, si fiat apoderada de un'àrea manna a beru de unu de is canales de abba durche chi ponent a pare in sa laguna, su Rio Mare 'e Foghe. Aparit in sa lista de is chentu mesches alienas dannosas prus infestadoras de su mundu e tenet una lestresa elevada meda de riprodutzione, meda chi fiat arribbende a sa lestra a s'istàniu, cun s'arriscu

de tapare totu is canales e minimare s'aportu de ossìgenu e abba, causende sa morte de is genias presentes. La prantat gradiva su clima caente ma a cantu paret custa variante s'est adatada fintzas a temperaduras prus bassas. B'at bòlidos annos e un'isfortzu notèvole pro ripristinare su normale ecosistema de sa zona. Paret chi pro sa solutzione finale est istadu detzisivu sa crèschida de salinità de s'abba.

Ma comente a mai est una zona ùmida cun unu gasi artu tassu de interessat a livellu internatzionale? Ca a su suo internu sunt presentes diversas genias europeas raras o a forte arriscu de estintzione, siat vegetales chi animales. Intre custas 50 de pugiones, chi paris cun mesches prus comunos, contribuint a formare una populatzione de in prus de 20.000 esemplares. Is prus importantes sunt: su Fistione turcu, su Svasso majore, su Falco piscadore, su Fischione e su Beccapesci.

Is problemas printzipales de custu giassu comente apamus bidu cun su Giacinto de abba, sunt de orìgine umana, fintzas pro tènnere utlizzato is abbas pro sa laurera, un'isfrutamentu esageradu de sa pisca e sa presèntzia in zona de agente chìmicos incuinantes derivados dae sa laurera.

Istàniu Mistras

S'istàniu de Mistras, est meda a curtzu a su de Crabas e faghet parte de is territòrios de custu ùrtima e de Aristanis. Est una laguna parallela a su mare, separada dae issu de duos cordones litorales cun bene duas intradas de abba salida dirìgidos dae su mare, a càusa de custu sa salinità de sa laguna est artziada meda. Non tenet perunu collegamentu cun canales o rios pro s'abba durche, pro custu motivu s'aportu est dadu petzi s'abba piovana. De s'estensione territoriale de 6,8 km2 petzi 2,5 sunt cobertos in manera permanente de s'abba, presentat diversas profundidades chi vàriant de 30 tzentìmetros a unu metru e baranta. S'orìgine est istada mescamente dèvida a s'erosione marina acontèssida in su tempus e de su ritiru de is abbas, sa depressione gasi formada #si est istada posca riempita torra de s'abba marina, chi est abarrada intrapulada a s'internu de su cordone costerinu.

Intrat a fàghere parte de sa cunventzione de Ramsar in su 1982, e est utlizzata ancora oe pro sa pisca, escursione, birdwatching e fines educativas. Sa vegetatzione chi s'agatat a su suo internu est

diferente meda in base a sa zona, ma est tìpica de is zonas salmastras, is isolotti chi s'agatant ispartos frunint habitat ideale pro s'avifauna presente.

Fintzas custu giassu est domo de unos 3.000 pugiones de cales 40 mesches a forte arriscu de estintzione, intre cale is prus importantes sunt: sa perdighe de mare, su cadderi de Itàlia e su fraticello.

Òasi de Salas 'e Porcus

S'òasi de Salas 'e Porcus est una zona ùmida particulare meda. Situada in is territòrios de Sant'Eru e Arriora est un'istàniu temporàneu, a càusa de sa cunformatzione de su terrinu e a su fatu chi su batzinu est alimentadu petzi dae abba piovana sena isbocos in mare, faghet a l'ammirare petzi in su perìodu ierrile finas a su beranu. A s'arribu de is artas temperaduras istiales, is abbas evàporant lassende ispàtziu petzi a un'immensu ispàtziu biancu chi ammentat unu paisàgiu desèrticu.

Nointames non b'apat collegamentu marinu su gradu de salinità de is abbas est comente si siat elevadu meda pro bia de su terrinu, custu at creadu un'habitat particulare meda chi at contribuidu a s'insertada in sa cunventzione de Ramsar, acontèssidu in su 1982.

In is 3,5 km2 de superfìtzie agatant ristoro numerosas mesches migratòrias, cada tenent est bisitadu dae in prus de 7.000 pugiones de cales 3.000 gentes arrùbias bènnidas de s'Àfrica, ma non est impossìbile a abbistare in annos particulares is grughes e is ocas agrestes. In abba est presente s'artemia salina unu piticu crostàtzeu de cale is gentes arrùbias sunt ghiottissimi e paret chi siat su motivu printzipale chi li cunferit sa tìpica pigmentazione rosa.

Sa vegetatzione chi podet èssere ammirada petzi in su perìodu in cale est presente s'abba est cudda tìpica de is ambientes salidos, is clàssicas prantas alofite comente a sa Salicornia e su Polìgonu scopario.

A dolu mannu fintzas custa zona est in forte arriscu a càusa de s'istorbu de s'òmine, pro bia de sa crèschida de su turismu no a fine naturalìstica, su fràigu de edifìtzios noos e de su caminu nou, in prus de chi comente de costumadu s'utlizzo de s'abba pro s'irrigatzione.

Paris a is zonas ùmidas de Mistras, Pauli 'e Sales e cun s'istàniu de Crabas format un'ecosistema palustre intre is prus ampros de Europa.

Òasi de S'ena Arrubia

S'òasi de S'ena Arrubia est una portzione de cuddu territòriu in provìntzia de Aristanis chi fiat istadu sutapostu a is importantes traballos de bonìfica acontèssidos in is annos 30. Situadu in su comunu de Arbaree, a impinna a su golfu de Aristanis, tenet una superfìtzie de 2,2 km2 est una laguna cun tìpicas abbas salmastras cun un'isbocu artifitziale diretu a su mare, retzit un'aportu in prus de bene tres canales de irrigatzione, chi sunt impreados in is serentes sartos de Arbaree. Gràtzias a s'idrovora de Sassu e a unas saracinesche tramudadas a curtzu a su mare, su livellu de is abbas suas est de sighidu reguladu e compidadu, custu s'èvitat s'erosione marina e si prevenint possìbiles aundaduras. Impreadu mescamente pro sa pisca e a fines turìsticas, est fintzas isfrutadu a fine educativa e de chirca.

Declaradu àrea amparada in su 1976, duos annos a pustis est istada interdeta cale si siat faina venatoria, creende gasi un'habitat naturale pro in prus de 10.000 mesches de aende·los bolados, intre cales in prus de 40 a forte arriscu de estintzione. Faghet a bìdere semper una losana vegetatzione prevalentemente de tipu acuàticu intre cale su giuncu, su scirpeto (chi est sa zona marginale tìpica de custos habitat cun fundos aiat afundadu) e su fragmiteto, chi comente a apamus giai bidu in manera pretzedente est un'ampra zona cugugiada dae cannedos.

Is abbas mantenent comente a naradu una profundidade chi vària de is 40 tzentìmetros a su metru e binti e acasàgiant unu notèvole cuantitativu de pisches, comente a spigole, istratzat, muggini e ambiddas, custu, unidu a sa rica vegetatzione at atiradu in su cursu de is annos numerosas mesches de pugiones. Bi nidificant difatis su Tarabuso, su Fistione turcu, su Cannareccione, su Martin Piscadore, s'Airone ruju e su Cavaliere de Itàlia, ma est fintzas meta de migratzione de folaghe, cormorani e gabbiani.

S'ischeda stilata de sa cunventzione de Ramsar inditat chi is problemas printzipales pro s'àrea sunt dèvidos a sa crèschida de sa faina turìstica, su fràigu de edifitzios noos, de caminos e s'impreu de s'abba pro fines agrìculas.

Istàniu de Molentargius

Su parcu naturale regionale Molentargius-Salinas est una de is prus importantes àreas ùmidas de Europa, intradu a fàghere parte de sa cunventzione de Ramsar dae su 1977, cumpresu a s'internu de su territòriu de s'hinterland de s'àrea metropolitana de Casteddu est delimitadu a nord de Cuartu

Sant'Aleni, a est e ovest de Casteddu, de sa tiria costera de su Poetto e de s'Oru Ruju, bighinadu chi apartenet a Quartu pro un'estensione totale de 16 km2.

Su nùmene Molentargius derivat de sa paràula sarda molenti, paràula chi inditat s'àinu chi, in passadu, fiat impreadu pro tragiare is gutzos impreados pro su trasportu de su sale. A s'internu de sa salina posca carraiant is carretos finas a su tzentru de regorta e is pessones chi los ghiaiant fiant mutidas "is molentargius" e fiant cunsiderados a sa stregua de is meres de s'istàniu. Literalmente duncas su nùmene de s'istàniu signìficat istàniu de propiedade de is ghiadores de àinos.

S'istàniu s'est originadu in su Pleistocene, cun is vàrios tziclos de intrada e essida de su mare chi ant depositadu duos strisce arenosas alluvionales, chi sunt "Is Arenas" utlizzata pro su prus de sa laurera e "Su Poetto", sa nòdida marina. Si partzit in duas bartzas: una denumenada Bellarosa Minore, in cale est fata pònnere a pare s'abba de is diversos canales chi toddent is abbas reflue de is paisos de s'hinterland casteddàiu; s'àtera, mutida Bellarosa Majore costituit unu batzinu de collida de is abbas bènnidas de su mare a traessu de s'idrovora posta longu sa marina de su Poetto chi fiat impreadu fintzas comente a bartza de evaporatzione pro sa produtzione e collida de su sale, produtzione chi est sessada in su 1985 pro bia de sa tracimazione de abbas durches incuinantes. Oe sa tzirculatzione de is abbas est mantenta petzi a su fine de tutelare su delicadu ecosistema e evitare su suo prosciugamento chi diat acontèssere naturalmente.

Partinde dae custa data b'est istadu unu progressivu unu percursu de ricualificatzione e trasformatzione in su chi como est unu de is giassos prus ricos de genia de s'avifauna de s'intrea Sardigna. Acasàgiat una vegetatzione notèvole de vàriu tipu, siat prantas chi bivent in abbas durches e salidas, algas, salicornia, su limonio aculeato, presente solu in Sardigna e Sitzìlia e sa ruppia maritima, importante meda in s'alimentatzione de is gentes arrùbias.

E etotu custa genia gradisce nidificare in custa zona, est unu de is prus importantes sitiados de totu su Mediterràneu in cale custos lughentes aende·los bolados detzident de migrare, ma non sunt is soles. In s'àrea faghent a abbistare fintzas sa Moretta tabacada a forte arriscu de estintzione, su Gabbiano roseo, s'astore de paule e su Martin piscadore. In prus de custos pugiones bi sunt fintzas sa raganella sarda, carchi testuggine e vàrios àteros animales meda de prus comunos.

Sa zona est in forte arriscu pro bia de is iscarrigamentos industriales e urbanos, pro cussu illegale de immondezza, su bracconaggio e s'isvilupu urbanu costeri, chi at distruidu de is zonas in cales nidificaiant is pugiones, creende gasi prus pagu ispàtzios e prus cumpetitzione intre is genias, faghende·nde in manera inevitàbile migrare unas cantas.

Cunsideros finales

Diamus chèrrere fàghere unu cunsideru, como chi apamus iscobertu calicuna cosa de prus de totus custas zonas ùmidas. Comente amus pòdidu notare s'òmine at semper tentu unu ruolu importante, siat in su puntu de bista positivu chi negativu. Medas zonas sena s'interventu umanu non diant esìstere mancu opuru diant sessare de esìstere, a s'opostu s'esageradu isfrutamentu e su pagu respetu podent èssere càusas de disacatu.

Cun sa cunventzione de Ramsar s'est belle rèndidu netzessàriu s'interventu a banda de òrganos chi tenent cumpetèntzias territoriales pro s'amparu de custos giassos, che a esèmpiu sa Regione Sardigna o sa Lipu, pro favorire fintzas de is cumportamentos curretos a banda de chie cheret andare a ammirare sa bellesa de custas àreas. Semus conchinados chi s'òmine est in manera perfeta in gradu de respetare e cunvìvere cun is "abitantes" de custos logos, sena incuinare, distruire o in generale istorbare.